

KUR'AN'I ANLAMADA ODAK KAVRAMLARIN BİLİNMESİNİN ÖNEMİ ÜZERİNE ANALİTİK BİR DEĞERLENDİRME

Okt. Dr. Hasan YILMAZ*

ÖZET

Bu makale, Kur'an'ı anlamada odak kavramların bilinmesinin önemi üzerine analitik bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Araştırmanın temel hedefi modern dönem Kur'an tefsirinde kavramların önemini vurgulamaktır. Zira Kur'an, ilahi mesaj ve dünya görüşünü kelimelerle anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Anlam, Anlama, Odak kavram, Anahtar kelime.

ABSTRACT

An Analitic Evaluation On The Importance of Knowing Focus Concepts in Understanding Qur'an

This article contains an analitic evaluation on the importance of knowing focus concepts in understanding Qur'an. The basic purpose of investigation is to emphasize importance of concepts in the Qur'an interpretation modern age. Because the Qur'an tells divine message and world-view with words.

Key Words : Interpretation, Meaning, Understanding, Focus concept, Key word.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı (e-posta: hasyil70@atauni.edu.tr).

Giriş

Bilindiği üzere herhangi bir metni anlama ve yorumlamada odak kavramların bilinmesi çok önemli bir husustur. Kutsal metin ve dini nassların anlamlandırılması sürecinde ise kavramların anlaşılması diğer metinlere göre daha büyük bir önem arz etmektedir. Zira kutsal metinlerin gönderildiği insanlara vermek istediği mesaj, varlık ve evrene bakışı kavram kalıpları içerisinde takdim edilmektedir. Başka bir ifadeyle, dildeki sonsuz mu'cize olan ilahi mesaj tüm muhataplarına kavram örgüsü içinde sunulmaktadır.

Kavramlar objektif dış dünyaya ait nesnelere zihindeki tasavvurları¹ olup, içerikleri çok çeşitli ve zengin anlam katmanlarına sahip birer mana kozasını çağrıştırmaktadır. Bu sebeple Kur'ân'ın kainat tasavvurunu doğru bir biçimde anlayabilmek için ilgili mana kozaları ve Kur'ânî siyakta kazandıkları anlam alanlarını sahit olarak belirlemek gerekmektedir.

Ayrıca bu hususta ifade edilmesi gereken çok önemli bir nokta şudur: Kur'ân'da kullanılan kelime ve kavram hazinesi geçtikleri ayetlerde temel sözlük anlamlarından farklı olarak çeşitli yan anlamlara da delalet etmektedir. Bazı kelimeler, Kur'ân'ın düşünce sistemi içerisinde esas sözlük anlamlarından daha kuvvetli izafi manalar ve yepyeni içerikler kazanmaktadır².

Dolayısıyla bu kavramları sadece Arap dili ve gramer kaidelerine dayanarak anlamlandırmak isabetli bir yöntem olmayacaktır. İdeal bir anlamada ilgili kelimelerin Kur'ân bütünlüğü çerçevesinde kazandığı anlam alanlarını göz önünde bulundurmanın tefsir metodolojisi açısından bir gereklilik olduğu kanaatini taşımaktayız.

Kur'ân metnini anlamlandırma etkinliğinde bulunacak olan müfessir, Kur'ân'ın odak kavram ve anahtar kelimelerinin değişik bağlamlarda çeşitli mana içerikleri kazandığını çok iyi bilmelidir. Aksi takdirde yorumcu, çeşitli siyakta farklı anlamlara delalet eden Kur'ân kelimelerine, zengin mana içeriklerine dikkat etmeden her geçtiği ayette aynı veya benzer anlamları yüklemesi suretiyle isabetsiz bir tutum sergilemiş

¹ Klasik mantık disiplini açısından kavramın tanımı ve kavramlar-arasındaki çeşitli ilişkiler sistemiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Öner, Necati, *Klasik Mantık*, A.Ü.İ.F.Yay., 5.bsk., Ankara-1986, s. 14-21; krş. a.mlf., "Kavram", *Felsefe Yolunda Düşünceler* içinde, M.E.B.Yay., İstanbul-1995, s. 118-124.

² Bkz. Izutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşr., İstanbul-tsz., s. 5-11 (Çevirenin Önsözü), 18-25, 26-32; krş. a.mlf., *God and Man in the Koran-Semantics of the Koranic Weltanschauung*, The Keio Institute of Cultural and Linguistic Studies Press., Tokyo-1964, s. 15-17, 18-20.

olacaktır. Bu sebeple söz konusu hatayı veya yanlışlığı yapmamak için yorum etkinliğinde sağih anlamlandırma kriterlerine dayanılması bir zorunluluktur.

Ayrıca bu noktada bütününüyle öznel anlamaları azaltabilecek nitelikte geleneksel yorum külliyatı ve metotlarıyla birlikte çeşitli yeni yorum yöntemlerine hala ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü yorum faaliyeti kesintisiz devam edecek olan bir süreçtir. Dolayısıyla yeni yöntem arayışları çok büyük bir önem arz etmektedir.

I. Kur'an'ı Anlamada Metodoloji Sorunu

Yeni yorum arayışları, İslam tefsir külliyatına daha bir zenginlik katacak ve dinamizm getirecektir. Kur'an'a ve tefsir ilmine uygulanan klasik anlama metodolojilerinin geliştirilerek zenginleştirilmesi; eksik ya da yetersiz olarak görülen yönlerinin tespit edilerek giderilmesi; böylece Kur'an metninin sağih bir biçimde anlaşılmasının geređi³ gayet açıktır.

Bu çerçevede sonuçta Kur'an yorumunda objektif alan genişleyecek bununla birlikte isabetli olmayan sübjektif yorum alanı ise daralacaktır. Böylece Kur'an tefsirinde nesnel alana öznel alandan daha fazla yer verilecektir. Tarihsel süreçte Kur'an yorumu alanında geliştirilerek uygulanan geleneksel tefsir yöntemlerinin günümüzde yeterli bir düzeyde bulunduğunu ifade etmek isabetli bir yaklaşım tarzı olmayacaktır.

Söz konusu eksiklik veya yetersizliğin kanaatimize göre çok önemli bir sebebi metodoloji arayışlarının İslam dünyasında gündeme geç gelmesi ve bu alanda yapılan araştırmaların hem nitelik hem de nicelik olarak ideal bir seviyeye henüz ulaşamamış olmasıdır. Bu konuda seviyenin ve kalitenin artması Kur'an'ın doğru bir biçimde anlaşılmasına çok önemli bir açılım sağlayacaktır.

Binaenaleyh bu noktada gerçekleştirilen metodoloji arayışları çoğaldıkça nitelik ve kalite de gelecektir. İşaret etmeye çalıştığımız söz konusu yeni yaklaşımlar birtakım metodoloji sorunlarını da beraberinde getirecektir. Kur'an'ın yorumlanmasında bir yöntem arayışının ifadesi olan bu ve benzeri çabaların sorunlarını da yine yöntem eksikliğine veya yetersizliğine indirgemek mümkündür. İslam te'vil geleneğinde günümüze kadar ortaya konulan uygulamaların bünyesinde birtakım yetersizlik ve yöntem hatalarının bulunabileceğini kabul etmekteyiz.

³ Koç, Turan, "Kur'an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi", *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Y.Y.Ü.İ.F., Van-2001, s. 19-20; Kırcı, Celal, "Kur'an'ı Anlamada Dil Problemi", *Kur'an Mesajı*, 1998/9, s. 34-35.

Ancak her şeye rağmen bu yetersizliklerin giderilmesi ve Kur'ân üzerine yapılan incelemelerde benimsenmesi gereken yöntemlerin belirlenmesi ilgili metodoloji arayışlarının katkısıyla mümkün olacaktır. Zira bu alanda yapılan veya yapılacak olan nitelikli araştırmalar Kur'ân yorum mirasına çok önemli birer katkı olarak değerlendirilmelidir.

Bütün bunlarla birlikte önemine dikkat çekmeye çalıştığımız Kur'ân'ı anlamlandırma ve yorumlama etkinliği sorunu günümüzde hala birçok arayışı⁴ gerekli kılmaktadır. Bunlardan her birini nitelik, mahiyet ve nicelik açısından inceleyerek çözüm üretmedikçe bir bütünlük içinde Kur'ân'ı anlamak oldukça zor görünmektedir.

Bunun için söz konusu sorunların öncelikle belirlenerek çözüm öneri ve tekliflerinin ortaya konulmasında çok büyük bir yarar bulunmaktadır. Kur'ân metninin sahipsiz bir biçimde yorumlanabilmesine imkan vermek için yeni yöntemlerden de istifade edilmesi⁵ yorum sürecine bir zenginlik katacaktır.

II. Kur'ân Kavramlarını Açıklama Yöntemi

Bu bağlamda Kur'ân kavramlarını anlamlandırmak isteyen müfessir, ilgili lafızların anlam katman ve delalet yönlerini göz önünde bulundurmalıdır. Kur'ân lafızlarında var olan mana akışının önünü kapatmamalı; bunları sınırlayarak daraltmamalı; bilakis ilgili lafzın delalet alanını elverdiği oranda geniş tutmalı; nihayet lafzın delalet etmesinin muhtemel olduğu manaları en son sınırına kadar götürmelidir.

Kur'ân'ın Arap dili gibi çok zengin beşeri ve tarihsel bir dil ile nazil olduğu evrensel gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu hususta ayrıca Kur'ân dili Arapça'nın sentaktik, lengüistik, semantik alan ve delalet keyfiyetlerine, açıklama

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Paçacı, Mehmet, "Anlama (Fıkıh) Usulüne Dair", *İslami Araştırmalar*, 1995, 8/2, s. 85-87; Kırcı, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*, Tuğra Neşr., İstanbul-1993, s. 294-295; Albayrak, Halis, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine-Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*, Şule Yay., 2.bsk., İstanbul-1993, s. 50-52, 56, 84; a.mlf., *Tefsir Usulü-Yöntem, Ana Konular, İlkeler, Teklifler*, Şule Yay., İstanbul-1998, s. 11-13, 123-129; Özsoy, Ömer, *Sünnetullah-Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yay., Ankara-1994, s. 15, 27-32; Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'an Nedir?-İnsanın Anlam Arayışı*, Şule Yay., 2.bsk., İstanbul-1999, s. 11-17, 23-28; a.mlf., *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbab-ı Nüzul'ün Rolü*, Şule Yay., İstanbul-1994, s. 27-57, 156-171; Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, T.D.V.Yay., Ankara-1997, s. 137 vd..

⁵ Ebu Zeyd, Nasr Hamid, *Mefhumu'n-Nass-Dirase fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Kahire-1990, s. 27 vd., 271; krs. a.mlf., *İlahi Hitabın Tabiatı-Metin Anlayışımız ve Kur'an İlimleri Üzerine*, çev. M. Emin Maşalı, Kitabiyyat, Ankara-2002, s. 21, 47 vd., 291.

etkinliğinde çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Arap dilindeki çok-anlamlılık boyutları da gözden uzak tutulmamalıdır⁶.

Bütün bu hususlar Kur'ân metnini açıklama ve yorumlama etkinliğinde dikkate alınması gereken ilkelere. Öneme vurguda bulunmaya çalıştığımız bu noktada Kur'ân'ı anlamak için İslam düşünce geleneğinde geliştirilerek uygulanan beyani yönelişleri, dil ilimlerini ve yorum mirasını çok iyi bir biçimde kavramak gerekmektedir. Öneme işaret etmeye çalıştığımız bu ilimler içselleştirilerek özümsemeli, pratik bir değer ve kullanım alanına dönüştürülerek daha iyi bir seviyeye kavuşturulmalıdır.

Bu veriler, Kur'ân kavramlarının değişmeyen ve değişken çeşitli anlamlara delalet etme yönlerini belirlemede, kelimelerin seçiklik ve açıklık⁷ keyfiyetlerini tespit etmede vazgeçilemeyecek bir ilimler bütünü olarak addedilebilir. Yeni durum ve yaklaşımlarla ayetler arasında derin münasebet bağlantılarını kurarken her zaman şu temel te'vil metodolojisi ilkesine riayet edilmelidir: Kur'ânî lafzın Arapça olarak delalet yönünün elverişli bulunduğu temel anlam alanı çerçevesinin dışına çıkmamak; kesin bir karine bulunmadan apaçık esas manadan uzaklaşmamak; nihayet zorlama ve aşırı yorumlara⁸ bir tefsir etkinliğinde yer vermemek...

⁶ Daha geniş bilgi için bkz. el-Gazali, Ebu Hamid, *İhyau 'Ulumi'd-Din*, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Beyrut-tsz., I, 99, 290; ez-Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. 'Abdillah, *el-Burhan fi 'Ulumi'l-Kur'an*, tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l-Ma'rife, 2.bsk., Beyrut-tsz., II, 154, 169-170; İbn 'Aşur, Muhammed et-Tahir, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir (Mukaddimetu't-Tahrir ve't-Tenvir)*, ed-Daru't-Tunusiyye li'n-Neşr, Tunus-1984, I, 34, 95-97; Kılıç, Sadık, "En İdeal Tefsir En Gerçekçi Tefsirdir", *İslam'da Sembolik Dil* içinde, İnsan Yay., İstanbul-1995, s. 27-48; a.mlf., "Dil ve İnsanın Tarihselliği Bağlamında Dini Metin", *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Y.Y.Ü.İ.F., Van-2001, s. 95-105; Eroğlu, Ali, *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları*, Ekev Yay., Erzurum-2002, s. 123-136; Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Kur'an'ı Yorumlamada Dilin Gücü: Dil, Edebiyat ve Edatlar Bağlamında Bazı Ayetlerin Hermenötik Analizi", *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, 2001/2, s. 7-31; İnam, Ahmed, "Hermenötik'in Anlam Dünyamızdaki Tekabülleri: Mana, Te'vil ve Tefsir", *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Y.Y.Ü.İ.F., Van-2001, s. 81-92; İşler, Emrullah, "Secde Kelimesi ve Türkçeye Çeviri Sorunu", *İslamiyat*, 1998, 1/3, s. 105-115; a.mlf., "Fitne Katilden Beter mi?—Fitne Kelimesi ve Türkçeye Çeviri Sorunu", *İslamiyat*, 1999, 2/2, s. 137-153; a.mlf., "Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'an'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar", *Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2001, Y.Y.Ü.İ.F., Van-2001, s. 385-397; *Kur'an-ı Kerim Tefsiri İstişari Toplantı Notları*, 11-12 Haziran 1994, D.İ.B.Yay., Ankara-1995, s. 7 vd.; Demir, Şehmus, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması-Batı'yla Münasebetin Kur'an Yorumuna Yansımaları*, İnsan Yay., İstanbul-2002, s. 118-127, 150-160; Erten, Mevlüt, *Nass-Yorum İlişkisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü.S.B.E., Ankara-1998, s. 49-50, 68-80.

⁷ Günümüzde yoğun olarak yaşanan kavram kargaşasına düşmemek için ilgili kavramın seçikliği ile açıklığının, her zaman herkeste aynı olan yönü ile hem fertlere hem zamana göre değişen yönünün bilinmesi ve maksudun, muhataplara iletilmesi açısından çok önemli bir husustur. Binaenaleyh bir kavramda değişmeyen onun seçikliği, değişen ise açıklığıdır. Bkz. Öner, "Kavram", s. 118-119.

⁸ Bkz. İbn 'Aşur, I, 44-45.

Ayrıca Kur'ânî lafızların nazil olduğu dönemdeki kullanım biçimi ve temel mana alanının dışına çıkılmamasına çok büyük bir özen gösterilmelidir. Bu konuda lafızların esas sözlük mana ve içeriklerinin yorum sürecinde göz önünde bulundurulmasının bir gereklilik olduğu açıktır. Kur'ân kavramlarının genel mana çerçevesini zorlayacak olan böyle bir açıklama ve yorumlama tekniği; Kur'ân-ötesi değil, Kur'ân-dışı veya daha açık bir deyişle, Kur'ân'dan başka bir şey olacaktır. O halde Kur'ân kelimelerinin manaya delalet imkanlarını, çok-anlamlılık⁹ yönlerini ve lafızlara yüklenecek delaletleri uygun olan en son mana sınırına kadar taşımak gerekmektedir.

Bunlar yapılırken Kur'ân lafızlarının etimolojik, semantik alanı ve manaya delalet çerçevesi çok iyi bir şekilde tespit edilmelidir. Tefsir etkinliği çeşitli anlamlandırma yönelişlerinin uygun olan delalet çerçevesi dışına çıkamayacakları¹⁰ ve yorum bakımından lafzın elverişli olduğu alanı taşımayacakları daha nesnel bir alan olmalıdır.

Bir metnin en uygun bir biçimde anlamlandırılmasında odak konumunda bulunan temel anlamlı birim, kelime ve kavram hazinesidir. En uygun ve objektif anlamlandırma alanı ise lafızların onayladığı alandır. Bunun ötesi ise bir aşırılık ve zorlamadır. Aşırı ve zorlama bir te'vildir. Daha açık bir deyişle, ilgili lafza yepyeni bir delalet imkanı ve mana içeriğini yüklemektir. Lafızların onaylamadığı ve imkan vermediği bir kavramsal alan, sahih anlam alanı olmayacaktır.

Anlamlandırma ve yorumlama etkinliği ne kadar nesnel kıstaslara dayanıyor ise söz konusu anlam o oranda sahih olup, lafzın temel sözlük anlam dünyası ile örtüşen bir anlam demektir. Bir diğer ifadeyle, gerçek anlamları bünyesinde barındıran, mantuk ve mefhumunda taşıyan yegane metinsel araç ise lafızlardır.

⁹ Dilbilim ve Anlambilimi açısından çok-anlamlılık olgusu hakkında bkz. Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ana Çizgileriyle)*, A.Ü.D.T.C.F.Yay., Ankara-1971, s. 76 vd.; Kur'an kavramlarındaki çok-anlamlılık/el-Vucuh boyutlarına dair geniş bilgi için bkz. ez-Zerkeşi, I, 102-103; İşler, "Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kur'an'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar", s. 385-397; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulü*, T.D.V.Yay., 5.bsk., Ankara-1985, s. 184-186; Çetin, Osman, "Kur'an'da Vucuh ve Nezair", *Diyanet Dergisi*, 1989, XXVI/3, s. 97-106; Turgut, Ali, *Tefsir Usulü ve Kaynakları*, İ.F.A.V.Yay., İstanbul-1991, s. 201 vd.; Eroğlu, *Kur'an Tarihi ve Kur'an İlimleri Üzerine*, Ekev Yay., Erzurum-2002, s. 264-268; Gezgin, Ali Galip, *Tefsirde Semantik Metod ve Kur'an'da 'Kavm' Kelimesinin Semantik Analizi*, Ötügen Neşr., İstanbul-2002, s. 145-146, 150-153, 164-167.

¹⁰ İbn 'Aşur, I, 95-97; el-Huli, Emin, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör, Kur'an Kitaplığı Yay., İstanbul-1995, s. 84-90; *Kur'an-ı Kerim Tefsiri İstisari Toplantı Notları*, s. 76-77, 96, 154-156.

Buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız söz konusu izafiliği önlemek veya en az bir düzeye indirgemek için Kur'ân kavramlarının mana içeriklerinde fikir birliğine varmak ve ortak bir dil ile dini terminoloji geliştirmek düşüncemize göre bir gerekliliktir¹¹. Aksi takdirde, kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak kavram kargaşası ve buna bağlı olarak düşünce herc-ü merci, lafızların anlam açıklığında fikir birliği oluşturuluncaya kadar devam edecektir.

Bunun için anahtar kelimeler ve odak kavramlara üzerinde fikir birliğine varılan anlamları yüklemenin bir zorunluluk olduğunu ifade etmek mümkündür. Nihai tahlilde, bu kavramların mana içerikleri üzerindeki konsensüs için Kur'ân'ı anlamlandırmak isteyen bilim adamları ve yorumcuları arasında temeli kavram analizine dayalı çok güçlü bir diyaloga hala ihtiyaç bulunmaktadır¹².

III. Kur'ân'ı Anlamada Odak Kavramların Önemi

Bilindiği üzere bir dil manzumesinin kavramları, dünya görüşü ve düşünce sistemleri açısından çok önemli olup, cümlenin en küçük anlamlı iletişim unsurlarıdır. Çünkü bunlar insanlar arasında genel olarak iletişimi simgeleyen bir dil dizgesinin anlamlı en küçük yapı taşları olup, bütün bir dünya görüşünün en özlü bir şekilde anlatım biçimidir.

Bu anahtar kelimeler ve odak kavramlar iç dünyaların dışa vurulduğu inanç, duygu ve beklentilerin diğer insanlarla paylaşılmasında en önemli anlaşma vasıtalarıdır. Bundan dolayı ilgili semboller, insanoğlunun bireysel ve sübjektif varlık alanından objektif varlık alanına, yani iç dünyadan dış dünyaya geçerek kendisini diğer insanlara ifade etmesini sağlayan en temel iletişim araçlarıdır.

Kelimeler, öznel düşüncelerin sembollere dönüşerek, nesnel dünyaya yansıtıldığı anlamlı göstergelerdir. Bu anlamda kelimelerin reel dış dünyayı algılamada belirleyici ve yardımcı en temel unsurlar olduğunu belirtmek mümkündür.

Anlama, anlatma ve anlaşmanın odak noktasında kelimeler yer almaktadır. Anlamanın temelinde daha önce değindiğimiz üzere lafızlar bulunmaktadır. Çünkü lafızlar makalenin ilgili yerinde daha önce atıfta bulunduğumuz üzere, çeşitli anlamların elde edilerek istinbat edildiği en temel cümle birimidir. Bir başka ifadeyle

¹¹ Daha geniş bilgi için bkz. Yılmaz, Hasan, *Kur'an Kelime ve İfadelerini Anlamada Kavram Tefsiri ve Semantik Analiz Yöntemi*, (Basılmamış Doktora Tezi), A.Ü.S.B.E., Erzurum-2003, s. 109-126.

¹² Kırca, "Kur'an'ı Anlamada Dil Problemi", s. 38-42, 54-60.

kelimeler, aynı zamanda düşündüklerimizi, inandıklarımızı ve istediklerimizi diğer insanlarla paylaşmanın en başta gelen esas öğeleridir¹³.

Binaenaleyh kendi kavram dünyasını, kavramlarla düşünebilme yeteneğini inşa edememiş kültür ve medeniyetler kalıcı olamazlar. Bunun için öncelikle dil manzumesinin kavram dünyasını ortaya çıkarma ve ortak terminoloji geliştirmenin bir gereklilik olduğunu ifade etmek mümkündür.

Ancak en az inşa edilip oluşturulmaları kadar kelimelerin hakiki delalet alanlarıyla doğru olarak kullanılmaları da çok önemli bir gerçektir. Asırlar öncesinde inşa edilmiş kavramların mana açıklıklarının doldurulabilmeleri ise, inşa edildikleri her türlü siyakın çok iyi bilinmesine bağlı¹⁴ bir realite olduğunu burada vurgulamak mümkündür.

Kur'ân metninin doğru bir biçimde anlaşılabilmesi için Kur'ân dili Arapça'nın tenzil-öncesi dönemdeki genel durumunu ve bir dil manzumesini bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz sosyo-kültürel dinamik bünyeyi¹⁵ çeşitli yönleriyle analiz etme gereği ısrarla tekrar edilmeye değer bir noktadır.

Kur'ân metni bazı kavramların tabii semantik değişim ve anlamsal evrimlerine çok olumlu katkılarda bulunarak kelimelere yukarıda vurgulamaya çalıştığımız üzere yepyeni izafi anlamlar kazandırmaktadır¹⁶.

Kur'ân kelimelerinin anlamlarını tespit ederken içerisinde yer aldığı kavramsal ilişkiler¹⁷ sistemini; yakın ve karşıt anlamlılarını; metin-içi ve metin-dışı çeşitli anlam karinelerini¹⁸ çok iyi biçimde anlama zorunluluğu bulunmaktadır.

Kur'ân nüzul-dönemi öncesi Arab'ın hiç bilmediği fikirleri anlatmak için yepyeni kavramsal örgüler icat etmedi¹⁹. Kanaatimize göre semantik gelişim süreci kullanılan kavram ağında değil, içerik ve mana alanlarında meydana gelmiştir. Bir

¹³ Condon, John C., *Kelimelerin Büyülü Dünyası-Anlambilim ve İletişim*, çev. Murat Çiftkaya, İnsan Yay., 2.bsk., İstanbul-1998, s. 35, 129-130; Palmer, F.R., *Semantik-Yeni Bir Anlambilim Projesi*, çev. Ramazan Ertürk, Kitabiyat, Ankara-2001, s. 31-43, 75 vd..

¹⁴ Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde Ehl-i Sünnet Ehl-i Bid'at Adlandırmaları*, Ekev Yay., Erzurum-2001, s. 7-8.

¹⁵ Ebu Zeyd, *Mefhumu'n-Nass*, s. 27 vd.; krş. a.mlf., *İlahi Hitabın Tabiatı*, s. 19-20, 47 vd.

¹⁶ Bkz. Ullmann, Stephen, *Semantics—an Introduction to the Science of Meaning*, Basil Blackwell Press., New York-1964, s. 54-55; Palmer, s. 15, 48; Guiraud, Piérré, *Anlambilim*, çev. Berke Vardar, Multilingual Yay., 3.bsk., İstanbul-1999, s. 42; Aksan, s. 55, 59-60; Vardar, Berke ve diğerleri, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, A.B.C.Kitabevi Yay., 2.bsk., İstanbul-1998, s. 224.

¹⁷ Condon, s. 132-135; es-Sa'ran, Mahmud, *'İlmu'l-Luğa*, Menşuratu Haleb, Dımeşk-1994, s. 263 vd..

¹⁸ Dil-dışı göstergeler ve dil-ötesi siyak (siyaku'l-hal, context of situation) hakkında geniş bilgi için bkz. es-Sa'ran, s. 310-313.

¹⁹ Özsoy, Sünnetullah, s. 26, 33-34.

diğer deyişle kavramsal değişim, lafızların dall veya kullanılan ham madde boyutunda değil, medlul veya delalet alanı yönünde gerçekleşmiştir.

Bundan dolayı tarihin belirli bir kesitinde vahyedilen 'apaçık ve anlaşılır Arapça Kur'ân vahyinin'²⁰ sahih bir biçimde anlaşılabilmesi için genelde tenzil-dönemi öncesine özgü sosyo-kültürel dinamik bünyenin; özelde ise 'Arapça Kur'ân'²¹ vahyinin nüzulüne her yönüyle tanıklık eden ilk muhatapların dünya görüşlerinin; toplumsal göreneklerinin²² çok iyi bilinmesinin önemli bir husus olduğu da aşıkardır.

Araştırma konusuyla alakalı yararlı bulduğumuz bir diğer metodik²³ ilkeyi de şu şekilde belirtmek mümkündür: Kur'ân'ı anlamada Allah, insan, dünya, ölüm, ahiret, iman, takva, rahman, rahmet, Rab, ibadet, dua, sünnetullah, kelimetullah, ed-Din, İslam, tevekkül, tefekkür, adalet, sulh, hilm, tevbe, tevhid, ihsan, ma'ruf, akıl, kalb, zikir, şükür, hamd, el-Kitab, furkan, affetme, kavm, millet, emir, şura, şefaaf, hayr, mal, el-birr, hikmet, sıdk, gayb, ilim, hidayet, felah, cennet, salah, hüküm, amel-i salih, hak, sabır, gaflet, haşyet, cihad, azab, nur, zulmet, ahid, misak, fitrat, yaratma, denge, zaman, inkar, küfür, zulüm, günah, şer, heva, nefis, şirk, nifak, cehennem, batıl, fisk, fitne, fesad, hüsrân, fücur, fahşa, münker, dalalet, cehalet ve benzeri kavramların çok önemli bir yeri olduğunu vurgulamak bir zorunluluktur.

Kur'ân tefsirinde bu odak kavram ve anahtar kelimelerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İlgili kavramların analiz ve yorumları yapılarak anlam alanları sahih bir biçimde tespit edilmelidir.

IV. Ayetleri Anlamlandırmada Odak Kavramlar

Kur'ân kavramlarını, öncelikle yer aldığı ilgili ayetler çerçevesinde bundan sonra da Kur'ân vahyinin küllî manzumesi ve tüm muhataplarına sunmak istediği

²⁰ Daha geniş bilgi için bkz. el-Huli, s. 80-90; İbn 'Aşur, I, 18-20; Cebeci, Lütfullah, "Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru", *Kur'an Sempozyumu*, Zaman Gazetesi Yay., İstanbul-1989, s. 143 vd.; Şimşek, M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası Yay., Konya-tsz., s. 28 vd.; Kırca, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*, s. VIII, 2, 290-295; a.mlf., "Kur'an'ı Anlamada Dil Problemi", s. 34-60; Albayrak, *Tefsir Usulü*, s. 143-147; Paçacı, "Kur'an'da Dil ve Varlık Alanları", *II. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara-1996, s. 123 vd.; Çelik, Ahmet, *Kur'an Semantięi Üzerine*, Ekev Yay., Erzurum-2002, s. 3.

²¹ İlgili ayetler için bkz. *Nahl*, 103; *Yusuf*, 1-2; *İbrahim*, 4; *Zuhruf*, 1-3; *Şu'ara*, 195; *Ra'd*, 37; *Zümer*, 28; *Fussilet*, 3, 44; *Şura*, 7; *Ahkaf*, 12; *Taha*, 113; *Sad*, 29; *Duhan*, 58.

²² Watt, W. Montgomery, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, çev. Mehmet S. Aydın, Hülbe Yay., Ankara-1982, s. 47.

²³ Daha geniş bilgi için bkz. Demir, Şehmus-Yılmaz, Hasan, "Kur'ani Konu, Kavram ve Sure Tefsirine Metodik Bir Yaklaşım", *Ekev Akademi Dergisi-Sosyal Bilimler*, 2003/14, s. 113-124.

dünya görüşü içerisinde anlamlandırmanın bir gereklilik olduğunu belirtmek lazımdır. Çünkü bazen cümlenin tamamlayıcı unsurlarından herhangi biri değerlendirmeye alınmadığı takdirde varılan veya varılacak sonuç, Kur'ân'ın o bölümde vermek istediği fikirlerden az çok farklı ya da karşıtı bir düşünce olabilir. Bu itibarla Kur'ân kavramlarını anlamlandırırken, öncelikle ilgili siyak ve ayet bazında anlatılanları tespit etmek bir zorunluluktur.

Bir ayet grubunun, delalet ettiği mana alanı ve ibare bütünlüğünden kavramların koparılarak tamamen farklı bir gayeye hizmet ettirilmesi isabetli bir yaklaşım tarzı olmayacaktır. Zira bu ve benzeri bütünlük ilkesinden kopuk olan parçacı yaklaşım biçimleri Kur'ân'ın ilgili ayet grubu çerçevesinde hiç kastetmediği çok farklı bir sonuca götürebilir.

Kur'ân kavramlarını anlama etkinliğinde bu noktaya gereken önem verilerek bütün-parça veya parça-bütün münasebeti kurulmalıdır. Bu husus günümüzde geliştirilerek Kur'ân'a ve tefsir ilmine uygulanmaya çalışılan hermenötik/yorumbilimi²⁴ yönteminin ağırlıkla üzerinde durduğu odak konuları arasında yerini almaktadır.

Nitekim kendi doğru, mezhebi gerçek ve ön-anlamalarını Kur'ân'a onaylatmaya çalışanların kavramları çoğunlukla ilgili ayet grubu çerçevesinden kopararak yorumlamaya çalıştıkları bir vakiadır. Bu bağlamda 'şu ayet veya ayetin şu bölümü bizim görüşümüzün doğruluğunu gösterir'; yahut 'şu kelimeden şöyle bir

²⁴ Bu kelime Antik dönemde bildirme, açıklama ve çeviri yapma sanatı olarak anlaşılmıştır. Binaenaleyh bu yeni yöntemi epistemolojik ve metodolojik açıdan incelemek gerekmektedir. Çünkü hermeneutik yöntemi neticede bir yorumlama sanatı olup, bu yöntemin içerisinde Kur'an'a ve tefsir ilmine uygulanabilecek çeşitli yönler bulmak mümkündür. Bu bağlamda ilgili yöntemden tefsir araştırmalarında bir anlama ve yorumlama uğraşısı olarak mümkün olduğu oranda yararlanılabileceği kanaatini taşımaktayız. Fıkıh usulü ve tefsir usulü disiplinlerinin ulaştığı verilerden istifade ederek, modern metotlara kavuşmak mümkündür. İnsanlığın tarihsel yürüyüşü bir bakıma hep bir anlama doğru kaymaktadır. İnsan teki, "Rabbine doğru bir çırpınış ile çırpınmaktadır ve O'nunla mülaki olacaktır" (İnşikak, 6). Kim bilir belki de o, Rabbine mülaki olduğu zaman insanın anlam arayışı bitecektir. Zira, "sırların açıklanacağı gün," (Tarık, 9) dür o gün. İnsanın mutlak varlığa ulaştığı, her şeyin apaçık ve aşikar olduğu o günde artık yorumun yorumlamaya medar bir nesnesi kalmayacak, kim bilir belki de bütün müteşabihler, muhkem anlamlara dönüştürülecektir. Şu halde yorum "o güne" kadar; "yevm'ut-telak'a" (kavuşma günü) (Gafir, 15) kadar; yani insanın, Tanrı'ya akacağı güne kadar devam edecektir. Bu yöntemin, ilahiyat alanında kullanımıyla alakalı daha geniş bilgi için bkz. Özcan, Zeki, *Teolojik Hermenötik*, Alfa Yay., İstanbul-1998, s. 5-7, 10-12, 116-118; Göka, Erol-Topçuoğlu, Abdullah-Aktay, Yasin, *Önce Söz Vardı: Yorumsamacılık Üzerine Bir Deneme*, Vadi Yay., Ankara-1996, s. 11-13, 25-28, 43; Göktürk, Akşit, *Sözün Ötesi*, İnkılap Kitabevi Yay., 2.bsk., İstanbul-1998, s. 104, 116, 189; Gadamer, Hans-George, "Hermeneutik", *Hermeneutik (Yorumbilgisi) Üzerine Yazılar* içinde, derl.ve çev. Doğan Özlem, Ark Yay., Ankara-1995, s. 11-28; Kılıç, "Nesnellikle Öznellik Arasında Yorum", s. 103-114; Albayrak, *Tefsir Usulü*, s. 131-148; İnam, s. 81-92; Demir, s. 117-149, 150-157; Erten, s. 68-80; Özsoy, "Kur'an Hitabının Tarihselliği ve Tarihsel Hitabın Nesnel Anlamı Üzerine", *İslami Araştırmalar*, IX, 1996/1-4, s. 135-143; Gezgin, s. 92-101.

hüküm istinbat edebiliriz' ve benzeri ifadeleri bütünlükten uzak parçacı yaklaşım biçiminin ürünü düşünceler olarak değerlendirilebilir.

İslam düşünce geleneğinde ihtilaf olgusunun en önemli amillerinden birinin, önemine işaret etmeye çalıştığımız genel ve özel sibat-siyak bütünlüğünü²⁵ yorum faaliyetinde nazarı dikkate alamama hatası olduğu apaçık bir biçimde ortadadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Kur'ân-ı Kerim evrensel ve ilahi hitabını tüm muhataplarına kelimelerle anlatmaktadır. Dolayısıyla Kur'ân'ın dünya ve insan hakkında görüşünü ortaya çıkarması bakımından vazgeçilemez yapı taşları mesabesinde olan kelimelerine, odak kavramlar²⁶ denilmektedir.

Modern psikolojide kelimelerin sahip olabileceği çağrışım gücü ve psikolojik etkiden söz edilmektedir. Kelimeler kupkuru topraklara düşen yağmur damlaları gibi ruhları etkilemekte ve canlandırmaktadır. Bu anlamda dikkatle seçilmiş kelimelerde öylesine bir ima gücü vardır ki o kelimeleri algılamaya çalışmak bize ilgili eşyanın kendinden daha canlı ve güçlü fikirler ilham etmektedir, yani kavramlar çok karmaşık bir halde girift ve toplumsal-kültürel varlıklardır²⁷.

Daha önce belirtildiği üzere herhangi bir metni anlama ve anlamlandırma etkinliğinde kavramların bilinmesinin çok önemli bir ilkedir. Bu husus, dini naslar için diğer beşeri metin ve ürünlere göre daha büyük bir öncelik arz etmektedir.

Kelimelerin dış dünyayı algılamada etkin dilsel araçlardır. Bir başka ifadeyle kelimeler, hissettiklerimizi, inandıklarımızı başkalarıyla paylaşma ve nesnel kılmanın temel öğeleridir. Çünkü kavramlar insanoğlunun en önemli iletişim vasıtalarıdır²⁸.

Kur'ân'ın doğru bir biçimde anlamlandırılmasının, bir bakıma kullandığı odak kavramlar ve anahtar kelimelerinin sahih olarak anlaşılmasına bağlı olduğu²⁹ evrensel gerçeğini burada vurgulamak mümkündür.

²⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Albayrak, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, s. 44-52; Ünver, Mustafa, *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Rolü-Bütünlük Üzerine*, Sidre Yay., Ankara-1996, s. 73, 110-113, 128 vd.; Soysaldı, H. Mehmet, *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi*, Fecr Yay., Ankara-2001, s. 115-158; Rickman, H.P., *Anlama ve İnsan Bilimleri*, çev. Mehmet Dağ, Etüt Yay., 2.bsk., Samsun-2000, s. 15-17, 18, 118.

²⁶ Bkz. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, s. 32-46.

²⁷ Çelik, Muhammed, *Kur'an Kur'an'ı Tanımlıyor*, Şule Yay., İstanbul-1998, s. 14-16.

²⁸ Bkz. Condon, s. 35, 129; Palmer, s. 31-43, 75-110.

²⁹ er-Rağib el-İsfahani, Huseyn b. Muahmed, *Mufredatu Elfazil-Kur'an*, neşr. Safvan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem, Dimeşk-1992, s. 54-55; Bu hususla ilgili geniş bilgi için bkz. Abduh, Muhammed-Rıza,

Kur'ân'ın anlamlandırılması bağlamında kelimelerin önemiyle ilgili er-Rağıb el-İsfahani (502/1108)'nin şu ifadeleri bize göre çok manidardır: "Kur'ân ilimlerinden öncelikli olarak meşgul olunması ve incelenmesi gereken ilimler, lafzî ilimlerdir. Lafızlarla alakalı ilimler den de ilgili lafızların kök mana ve etimolojilerini tahkik etmektir. Kur'ân kelimelerinin kök manalarını bilmek bir bina inşa etmek isteyen kimse için en başta gelen araçlar olan tuğla ve kerpiç mesabesindedir. Bu lafızlarla ilgili ilim ve kök manaları bilmenin yararı sadece Kur'ân ilimlerine has değil, bütün İslami ilimlere şamildir"³⁰.

Kur'ân'ın anlamlandırılmasında Allah, insan, iman, takva, ibadet, dua, sünnetullah, İslam, adalet, ihsan, ma'ruf, akıl, kalb, el-birr, hikmet, ilim, cennet, amel-i salih, cihad, azab, nur, zulmet, fıtrat, küfür, zulüm, günah, şer, şirk, nifak, cehennem, fık, dalalet ve benzeri kavramların çok önemli bir yeri olduğunu burada vurgulamak bir gerekliliktir.

Binaenaleyh, Kur'ân'ın sahih bir biçimde yorumlanması, anahtar kelimeler ve odak kavramlarının delalet ettiği mana içeriklerini yerli yerinde belirlemekle mümkün olacaktır.

Eğer bir cümlede yer alan kelimelerin hakiki delalet alanları doğru olarak tayin edilemezse, o takdirde ait olduğu ilgili cümleler ve siyakın da sahih bir biçimde anlaşılamayacağı aşikârdır.

Sonuç olarak, herhangi bir metnin de doğru bir biçimde anlaşılamayacağını ve yorumlanamayacağını burada ifade etmek mümkündür. Bu evrensel gerçeğin, dildeki sonsuz mu'cize ve ilahi kelam olan Kur'ân kavramları için de geçerli bir ilke olduğu hususu açıktır.

Muhammed Reşid, *Tefsiru'l-Menar-Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim*, Daru'l-Menar, 4.bsk., Mısır-1954, I, 7-16, 17-31.

³⁰ Bkz. er-Rağıb el-İsfahani, s. 54-55.